

ความ

คาดหวังของเกษตรกรในการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทาง
ภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อน้ำผึ้ง มีศีล^{1*}

รับบทความ: 24 พฤษภาคม 2567 แก้ไขบทความ: 21 ตุลาคม 2567 ตอรับบทความ: 31 ตุลาคม 2567

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคาดหวัง ปัญหาและแนวทางการพัฒนาเกษตรกรที่เกิดจากการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ โดยการนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้เป็นหลักและผสมผสานด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อค้นพบจากการวิจัยคือ ในช่วงต้นของการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการให้ได้รับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เกษตรกรมีความคาดหวังทั้งด้านรายได้และด้านสังคมในระดับปานกลาง แต่เมื่อดำเนินการเพื่อพัฒนาผู้ที่เกี่ยวข้องกับสายโซ่การผลิตจนสามารถจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์แล้ว พบว่า เกษตรกรที่มีศักยภาพในการขอใช้ตราสัญลักษณ์ทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์มีความคาดหวังทางด้านสังคม ในระดับมาก ในขณะที่ความคาดหวังทางเศรษฐกิจยังอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยมุ่งเน้นประเด็นในด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการเลี้ยงและแปรรูปแบบชาวสมุทรปราการ การปรับปรุงอุปโภค การยกระดับการแปรรูปด้วยการสร้างห้องเย็นในชุมชน การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้เลี้ยงและผู้แปรรูปพลาสติกบางบ่อ เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้ซึ่งจะช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรขอใช้และรักษามาตรฐานการผลิตพลาสติกบางบ่อตามที่ขอจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

คำสำคัญ: ความคาดหวัง พลาสติกบางบ่อ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

¹ อาจารย์, ดร. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

* อีเมล: gearfang@gmail.com

Local Democracy with the Concept of Decentralization of Government

Namphueng meesil ^{1*}

Abstract

The purpose of this research was to identify the expectation, problem and farmer development guidelines on the registration geographical indications on Pla Salid Bangbo. This research used mixed method, essentially by quantitative method and blended by qualitative method. The findings were on the beginning of the process to develop and create value added of Pla Salid, Samutprakarn province to registration geographical indications. Farmers had a moderate level of expectation toward income and social. When they have developed the supply chain to success on registration geographical indications. Farmers who want to use geographical indications had a high level of expectation toward social. In the other hand farmers had a moderate level of expectation toward income. So that related agency must have support to ease the standard of geographical indication, focus on conversation on local wisdom of raising and processing by Samutprakarn's wisdom. Rework Pla Salid pond, improve the processing by create community's cold room, propagate and make a famous for fisherman and processor to well-known alongside raise the price so that create farmers' motivate to using and treating geographical indications.

Keywords: Expectation, Pla Salid Bangbo (Gourami fish Bangbo), Geographical Indications

¹Lecturer, Dr. Social Work and Welfare, Faculty of Social Studies Huachiew Chalermprakiet University

* Email: gearfang@gmail.com

บทนำ

พลาสติกถือเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่โดดเด่นที่สุดของจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้คณะอนุกรรมการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ระดับจังหวัดสมุทรปราการได้เสนอแนวทางการพัฒนาและกรอบการดำเนินงานที่มุ่งเน้นเรื่องการตลาด การสร้างการรับรู้ ความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตร และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน และจากการประชุมระดมสมองในการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ ณ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ โดยมีตัวแทนจากกลุ่มผู้เลี้ยงปลา ผู้แปรรูปปลาจากอำเภอต่างๆ ผู้บริหารและผู้แทนหน่วยงานจากภาครัฐทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น ได้นำมาสู่ประเด็นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพลาสติกโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) พลาสติกบางบ่อ

จากการศึกษาวิจัยพัฒนานวัตกรรมในพื้นที่จังหวัดสมุทรปราการเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจพลาสติกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ร่วมกันของผู้ที่อยู่ในห่วงโซ่ทางเศรษฐกิจพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า การเพาะเลี้ยง การแปรรูปพลาสติกมีความสัมพันธ์กับแหล่งทางภูมิศาสตร์ซึ่งสามารถนำไปสู่การจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการในนามของพลาสติกบางบ่อได้ ซึ่งจะเป็นการยกระดับและเพิ่มมูลค่าพลาสติกให้เป็นที่ยอมรับและสร้างรายได้ให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับสายโซ่การผลิตซึ่งพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการสามารถขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ซึ่งผู้แปรรูปพลาสติก ควรใช้กรรมวิธีในการแปรรูป กรรมวิธีในการตากแห้งพลาสติกซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดสมุทรปราการและเป็นไปตามกระบวนการแปรรูปที่ได้มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เพื่อที่จะคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการและมีการคัดสรรหน่วยงานเพื่อทำรับผิดชอบและทำหน้าที่ในการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของพลาสติกบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้การจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของพลาสติกบางบ่อจำเป็นต้องมีการศึกษาด้วยความเข้าใจและความตระหนักถึงฉันทามติของชุมชนถึงความคาดหวังของเกษตรกรทั้งในแง่มุมมองเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้สามารถเข้าถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนที่อันจะนำไปสู่กระบวนการหาทางออกในกรณีที่เกิดวิกฤติความขัดแย้ง ตลอดจนแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อประสบความสำเร็จ

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความคาดหวัง ปัญหาและแนวทางการพัฒนาเกษตรกรที่เกิดจากการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จังหวัดสมุทรปราการมีการเพาะเลี้ยงพลาสติกมาตั้งแต่โบราณกาล อีกทั้งยังเป็นตลาดพลาสติกแห่งที่มีชื่อเสียงในระดับประเทศ จึงนับเป็นสายโซ่การผลิตพลาสติกที่ครบวงจร โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ธุรกิจเพาะพันธ์และอนุบาลลูกปลา เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ผู้ค้าคนกลางหรือผู้รวบรวม ผู้แปรรูป ผู้ค้าปลีก/แม่ค้าปลาแห้ง ทั้งนี้จากการสำรวจข้อมูลของสำนักงานประมงจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า เกษตรกรที่เลี้ยงปลาสดในเขตอำเภอบางบ่อลดลงจาก 367 ราย เหลือเพียง 282 ราย ปริมาณการผลิตพลาสติกบางบ่อลดลงจาก 1.2 ล้านกิโลกรัม เหลือเพียง 1.1 ล้านกิโลกรัม ทั้งนี้มีภาวะทางน้ำส่งผลให้มีสารพิษตกค้างในตัวพลาสติกจนทำให้ไม่สามารถส่งออกพลาสติกแห้งไปยังต่างประเทศได้ เกษตรกรผู้เลี้ยงพลาสติกที่เหลืออยู่ยังไม่มีการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นพอจึงไม่มีอำนาจในการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อที่บ่อปลา แบบผูกขาด จึงทำให้ราคาขายพลาสติกหน้าบ่อมีราคาต่ำ ปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรปราการซึ่งพลาสติกเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ

ความพยายามในการสร้างนวัตกรรมพัฒนาพื้นที่เพื่อเพิ่มมูลค่าของห่วงโซ่เศรษฐกิจพลาสติกบางบ่อตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมสินค้าเกษตรปลอดภัยเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการพัฒนาและยกระดับการผลิตพลาสติกและจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้ กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์, จักรกฤษ ครอบงษ์และบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ (2551) ระบุถึงประโยชน์ของการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ว่าจะก่อให้เกิดการคุ้มครองผู้บริโภคมิให้สับสนหลงผิด (Misleading) เกี่ยวกับพื้นที่แหล่งกำเนิดของสินค้าและเกิดความเสียหายเนื่องจากบริโภคสินค้าที่ไม่ได้คุณภาพตามที่ต้องการ การคุ้มครองผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายสินค้า เพื่อมิให้ชื่อเสียงและความนิยม (Goodwill) ของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าของตน ต้องสูญสิ้นไป อันเนื่องมาจากการที่บุคคลอื่นใดใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยไม่ถูกต้องและการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะช่วยลดปัญหาแรงงาน

สิ่งที่จะนำมาขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตามพระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 ได้นั้น จะต้องมีความสมบัติ ดังนี้ 1) ชื่อทางภูมิศาสตร์หรือเครื่องหมายใดๆ ที่สามารถใช้แสดงถึงแหล่งพื้นที่โดยแหล่งทางภูมิศาสตร์นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามเขตปกครอง เช่น จังหวัด อำเภอ เท่านั้น แต่อาจเป็นชื่อภูมิศาสตร์ในลักษณะอื่นๆได้ 2) ความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่กับสินค้า สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้นจะต้องสามารถบ่งบอกได้ถึงคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้าที่ผลิตจากแหล่งพื้นที่นั้นได้ เช่น ไข่เค็มไชยา ผู้บริโภคจะนึกถึงคุณภาพหรือลักษณะของไข่เค็มที่มีลักษณะฟองโต ไข่แดงใหญ่ เป็นมันเยิ้ม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้ยื่นคำขอขึ้นทะเบียนจะต้องบรรยายให้เห็นถึงแหล่งพื้นที่นั้นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับสินค้านั้นอย่างไร ลักษณะเด่นของสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มาจากพื้นที่การผลิตนั้นมีความแตกต่างจากสินค้าเดียวกันที่มาจากพื้นที่อื่นอย่างไร 3) ไม่เป็นชื่อสามัญ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่จำแนกมาขึ้นทะเบียนได้นั้นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นชื่อสามัญของสินค้า ชื่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จะต้องไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่าเป็นชื่อที่ใช้เรียกขานสินค้าชนิดนั้น 4) ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงานของประชาชน

พระราชบัญญัติได้ห้ามมิให้มีการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงานของประชาชน หรือนโยบายแห่งรัฐ เช่น การนำเอาชื่อทางภูมิศาสตร์มาขึ้นทะเบียนโดยไม่สุจริต 5) เจื่อนไขสำคัญในการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้แก่ คุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะอื่น ๆ ของสินค้าที่จะใช้กับสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์นั้น จะต้องมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นหรือสถานที่ภูมิศาสตร์นั้น ตัวอย่างเช่น กรณีของไขเค็มไชยาที่มีลักษณะเฉพาะที่ผู้บริโภคทั้งหลายติดใจ คือ ไขแดงที่ใหญ่และแดงสดนั้น เป็นผลมาจากอาหารตามธรรมชาติที่เปิดกินและมีอยู่เฉพาะในท้องถิ่นนั้นเท่านั้น ดังนั้น แม้จะนำเปิดพันธุ์เดียวกันไปเลี้ยงที่จังหวัดอื่น ก็จะได้ไขที่มีลักษณะเดียวกันกับที่ได้จากการเลี้ยงในอำเภอไชยา เช่นนี้ถือได้ว่า คุณภาพของไขเค็มไชยานั้นมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นนั้นแล้ว

ผู้มีสิทธิขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ 1) ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลซึ่งมีเขตรับผิดชอบครอบคลุมบริเวณแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้านั้น 2) บุคคลธรรมดา กลุ่มบุคคล หรือนิติบุคคลซึ่งประกอบกิจการเกี่ยวข้องกับสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และมีถิ่นที่อยู่ในแหล่งภูมิศาสตร์ของสินค้า 3) กลุ่มผู้บริโภคหรือองค์กรผู้บริโภคสินค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ผู้มีสิทธิใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียน ทั้งนี้ผู้มีสิทธิใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนได้แก่ ผู้ผลิตสินค้าที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นและผู้ประกอบการค้าที่เกี่ยวกับสินค้านั้น

ในการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ปลาสดบางบ่อ ผู้ยื่นคำขอประกอบด้วย 1.จังหวัดสมุทรปราการ 2. บริษัท ประชาธิปไตยสามัคคีสมุทรปราการ (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด 3. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 4. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี สมุทรปราการ และ 5. กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอนุรักษ์ปลาสดบางบ่อและแปรรูป ทั้งนี้เกษตรกรในพื้นที่จะเป็นผู้ขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ปลาสดบางบ่อ ซึ่งความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ปลาสดบางบ่อตามทฤษฎีความคาดหวัง (Expectation Theory) หรือ ความต้องการที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปจนถึงอนาคต เป็นการคาดคะเนถึงสิ่งที่จะมากระทบต่อการรับรู้ของมนุษย์ โดยใช้ประสบการณ์การเรียนรู้เป็นตัวบ่งบอกจะเป็นตัวกำหนดให้เกษตรกรแสดงพฤติกรรมในการผลิตและแปรรูปปลาสดให้ได้ตามมาตรฐานของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาใช้เป็นหลักในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังของเกษตรกรที่เกิดจากการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ปลาสดบางบ่อโดยการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จำนวน 454 ชุด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ความคาดหวังของเกษตรกรในการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ

การใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 26 ราย เพื่อให้สามารถค้นพบประเด็นหลักที่ต้องการและเปิดโอกาสให้ได้รับข้อมูลใหม่ๆ ที่อยู่นอกเหนือประเด็นที่ต้องการ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการแปลงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ และได้ทำการตรวจสอบความถูกต้องได้โดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) จากกลุ่มบุคคลที่แตกต่างกัน และวิเคราะห์เชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหาหลักตรรกะเทียบเคียงกับแนวคิด ทฤษฎีควบคู่กับบริบทและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ผลการศึกษาดังกล่าววัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัย

การศึกษาความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ จัดทำขึ้นใน 2 ระยะควบคู่ไปกับโครงการวิจัยอื่นๆ ในชุดโครงการวิจัยการสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ โดยจำแนกความคาดหวังออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม โดยทำการศึกษาความคาดหวังใน 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ในช่วงเวลาที่มีการดำเนินการพัฒนามาตรฐานการขอจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ทั้งพลาสติกสดและพลาสติกตากแห้ง โดยการยกระดับการเลี้ยงปลา การแปรรูปและรสชาติพลาสติกทั้งจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้ความคาดหวังของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับสายโซ่การผลิตพลาสติกบางบ่อ จำนวน 454 ราย ประกอบด้วย เกษตรกรผู้เพาะพันธุ์และอนุบาลลูกปลา เกษตรกรผู้เลี้ยงปลา ผู้ค้าคนกลางหรือผู้รวบรวมผู้แปรรูปผู้ค้าปลีก/แม่ค้าปลาแห้ง ซึ่งกระจายตัวอยู่ในอำเภอเมือง บางบ่อ บางพลีและบางเสาธง ด้วยการตอบแบบสอบถาม พบว่า 1.) ความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เกษตรกรมีความคาดหวังเรื่องการเปลี่ยนแปลงของรายได้มากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการประกอบอาชีพ

ตารางที่ 1 ความคาดหวังของกลุ่มเกษตรกรผู้เกี่ยวข้องกับพลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงทางอาชีพ	ค่าเฉลี่ย Mean	ความแปรปรวน SD.	แปลผล
1. การเลี้ยงปลาสดแบบดั้งเดิมจะเพิ่มสูงขึ้น	2.46	0.60	ปานกลาง
2. มีการจ้างแรงงานเพื่อแปรรูปพลาสติกเพิ่มมากขึ้น	2.57	0.56	ปานกลาง
3. ร้านค้าที่จำหน่ายพลาสติกบางบ่อ (แท้) มีเพิ่มมากขึ้น	2.67	0.65	ปานกลาง
4. เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาจะหันมาแปรรูปและขายปลา	2.64	0.55	ปานกลาง

สลดด้วยตัวเองเพิ่มมากขึ้น			
รวม	2.63	0.59	ปานกลาง
การเปลี่ยนแปลงทางรายได้			
1. รายได้ของคนเลี้ยงปลาจะเพิ่มมากขึ้น	2.53	0.46	ปานกลาง
2. แรงงานที่แปรรูปปลาจะมีรายได้สูงขึ้น	2.57	0.52	ปานกลาง
3. แม่ค้าปลีกจะสามารถขายปลาสดได้ในราคาที่สูงและมีกำไรเพิ่มขึ้น	2.77	0.62	ปานกลาง
4. เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น	2.72	0.61	ปานกลาง
รวม	2.68	0.58	ปานกลาง
ความคาดหวังด้านเศรษฐกิจ	2.66	0.59	ปานกลาง

2) ความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ปลาสดบางบ่อ ด้านสังคม อยู่ในระดับปานกลาง เช่นกัน โดยมีความคาดหวังในเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชนและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในท้องถิ่นสูงที่สุด

ตารางที่ 2 ความคาดหวังของกลุ่มเกษตรกรผู้เกี่ยวข้องกับปลาสดบางบ่อ ด้านสังคม

ความสัมพันธ์ของครอบครัว	ค่าเฉลี่ย Mean	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน SD.	แปลผล
1. สมาชิกในครอบครัวหันกลับมาทำอาชีพที่เกี่ยวข้องกับปลาสด	2.14	0.50	น้อย
2. ครอบครัวได้อาศัยอยู่พร้อมหน้ากัน	2.12	0.47	น้อย
3. เศรษฐกิจในครอบครัวดีขึ้น	2.48	0.63	ปานกลาง
รวม	2.25	0.53	น้อย
ชุมชนเข้มแข็ง			
1. ชุมชนมีความเข้มแข็งจากจดทะเบียน GI ปลาสด	2.60	0.50	ปานกลาง
2. ปลาสดสมุทรปราการ (บางบ่อ) มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักมากขึ้น	2.85	0.62	ปานกลาง
3. คนในชุมชนมีความอยู่ดีกินดีเพิ่มขึ้น	2.74	0.62	ปานกลาง
รวม	2.74	0.58	ปานกลาง

ความคาดหวังของเกษตรกรในการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น			
1. มีการอนุรักษ์การเลี้ยงปลาสดแบบดั้งเดิม	2.42	0.56	ปานกลาง
2. มีสิทธิขอการแปรรูปพลาสติกตามภูมิปัญญาของชาวสมุทรปราการ	2.32	0.65	น้อย
3. มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์พลาสติกให้สะอาด อร่อย เป็นที่ต้องการของตลาด	2.70	0.61	ปานกลาง
4. ผู้บริโภคจะหันมาซื้อพลาสติกแท้ซึ่งเลี้ยงและแปรรูปที่สมุทรปราการเพิ่มมากขึ้น	2.64	0.62	ปานกลาง
รวม	2.55	0.62	ปานกลาง
ความคาดหวังด้านสังคม	2.51	0.58	ปานกลาง

ทั้งนี้เกษตรกรมีความกังวลใจหากเกิดการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่ออาจจะนำมาซึ่งการไม่สามารถผลิตพลาสติกที่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ อันเนื่องมาจาก พื้นที่เลี้ยงปลาในปัจจุบันลดลง ผู้เลี้ยงปลาขาดแคลนทั้งองค์ความรู้และเงินทุนในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเลี้ยง ผู้แปรรูป/ผู้ขายสามารถสมสิทธิ์หรือรับสมอ้างว่าเป็นพลาสติกบางบ่อ(แท้) ได้ และผู้บริโภคไม่สามารถจำแนกความแตกต่างได้ นอกจากนี้การจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่ออาจนำมาซึ่งความขัดแย้งของชุมชนมากกว่าผลดี หากไม่สามารถกระจายผลประโยชน์จากกลุ่มผู้ขายไปสู่กลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ ได้

ระยะที่ 2 จากผลการศึกษาความคาดหวังของเกษตรกรในระยะที่ผ่านมา เป็นมูลเหตุที่น่าสนใจที่นักวิจัยได้ทำการศึกษาในกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมในการเสริมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานการขอจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ จำนวน 26 ราย ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทางโทรศัพท์และการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งส่วนมากเป็นผู้เลี้ยงปลา (ร้อยละ 61) และอาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางบ่อ (ร้อยละ 54) มีความประสงค์ที่จะขอใช้ตราสัญลักษณ์ GI จำนวน 19 คน (ร้อยละ 73) โดยให้เหตุผลว่า การจดทะเบียน GI จะทำให้ผู้บริโภครู้จักพลาสติกบางบ่อ ซึ่งเป็นอาหารปลอดภัยและกำลังจะสูญหายไป หากไม่ทำการอนุรักษ์ โดยที่ผู้เลี้ยงและผู้แปรรูปพลาสติก ร้อยละ 27 ยังไม่แน่ใจว่าจะขอใช้ตรา GI หรือไม่ โดยให้เหตุผลว่า ยังขาดข้อมูลในการตัดสินใจ ประสบปัญหาด้านการปรับปรุงวิธีการเลี้ยงและแปรรูป โดยที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 74 มีความต้องการที่จะขอใช้ตรา GI ในนามบุคคล และร้อยละ 26 มีความประสงค์ที่จะขอใช้ตรา GI ในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจ ทั้งนี้เกษตรกรได้ปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยง/แปรรูปพลาสติกให้ได้ตามมาตรฐาน GI โดยมีมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลง ร้อยละ 58 เกิดจากการได้รับองค์ความรู้จากการเข้าร่วมอบรมกับทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา และ ร้อยละ 42 เกิดจากความต้องการที่จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการผลิตพลาสติก

ผลการศึกษา พบว่า ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มที่มีความพร้อมในการขอใช้ตราสัญลักษณ์ GI พลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ ยังอยู่ในระดับปานกลาง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาวะหนี้สินของครอบครัวจะสามารถลดลง การมีตลาดในการซื้อขายพลาสติก GI ทั้งในและต่างประเทศ มีการจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับ

พลาสติก GI เพิ่มมากขึ้น การกดราคาซื้อขายพลาสติกลดลง เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองและตั้งราคาพลาสติก GI คนในชุมชนทุกฐานะเศรษฐกิจมีโอกาสได้รับประโยชน์จากการขอใช้ตรา GI การกระจายรายได้จากการขายพลาสติก GI ไปสู่ผู้เลี้ยงปลามีมากขึ้น ยกเว้นเพียงความคาดหวังในประเด็นที่เกี่ยวกับรายได้จากการขายพลาสติก เพื่อชดเชยค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการปรับปรุงคุณภาพสินค้าให้สอดคล้องกับมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ตารางที่ 3 ความคาดหวังของเกษตรกรที่มีความพร้อมในการขอใช้ตรา GI พลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ

ความคาดหวังต่อการขอใช้ตรา GI ด้านเศรษฐกิจ	ค่าเฉลี่ย Mean	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน SD.	แปลผล
1.รายได้จากพลาสติกสูงขึ้น	2.60	0.36	มาก
2.ภาวะหนี้สินของครอบครัวลดลง	2.29	0.18	ปานกลาง
3.ตลาดในการซื้อขายพลาสติก GI ในประเทศไทยมีมากขึ้น	2.27	0.29	ปานกลาง
4.มีตลาดขายพลาสติก GI ในต่างประเทศ	2.25	0.31	ปานกลาง
5.มีการจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับพลาสติก GI เพิ่มมากขึ้น	2.04	0.26	ปานกลาง
6.การกดราคาซื้อขายพลาสติกลดลง	2.28	0.14	ปานกลาง
7.เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองและตั้งราคาพลาสติก GI	2.12	0.14	ปานกลาง
8.คนในชุมชนทุกฐานะเศรษฐกิจมีโอกาสได้รับประโยชน์จากการขอใช้ตรา GI	2.32	0.30	ปานกลาง
9.การกระจายรายได้จากการขายพลาสติก GI ไปสู่ผู้เลี้ยงปลามีมากขึ้น	2.00	0.16	ปานกลาง
รวม	2.24	0.24	ปานกลาง

ทั้งนี้ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มที่มีความพร้อมในการขอใช้ตรา GI พลาสติกบางบ่อ ด้านสังคมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้ผู้เลี้ยง / ผู้แปรรูปพลาสติก GI มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย, การปรับปรุง/ยกระดับการผลิตพลาสติกบางบ่อ, พลาสติก GI ได้รับความนิยม, การช่วยเหลือกันของคนในครอบครัวเพื่อขอใช้ตรา GI และมีการสืบทอดภูมิปัญญาการเลี้ยง/แปรรูปพลาสติกบางบ่อ

ตารางที่ 3 ความคาดหวังของเกษตรกรที่มีความพร้อมในการขอใช้ตรา GI พลาสติกบางบ่อ ด้านสังคม

ความคาดหวังต่อการขอใช้ตรา GI ด้านสังคม	ค่าเฉลี่ย Mean	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน SD.	แปลผล
1. ผู้เลี้ยง / ผู้แปรรูปพลาสติก GI มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย	2.71	0.46	มาก
2. มีการปรับปรุง/ยกระดับการผลิตพลาสติกบางบ่อ	2.60	0.37	มาก
3. พลาสติก GI ได้รับความนิยม	2.58	0.39	มาก
4. การช่วยเหลือกันของคนในครอบครัวเพื่อขอใช้ตรา GI	2.46	0.24	มาก
5. มีการสืบทอดภูมิปัญญาการเลี้ยง/แปรรูปพลาสติกบางบ่อ	2.44	0.23	มาก
6. เกษตรกรรวมกลุ่มวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับพลาสติก GI	2.24	0.28	ปานกลาง
7. การป้องกันผู้ที่แอบอ้างใช้ชื่อพลาสติกบางบ่อ	2.24	0.13	ปานกลาง
8. คนในครอบครัวหันมาทำอาชีพที่เกี่ยวกับพลาสติกมากขึ้น	2.00	0.09	ปานกลาง
9. ความขัดแย้งของเกษตรกรเพื่อแย่งชิงประโยชน์จากพลาสติก GI มีน้อยลง	2.00	0.29	ปานกลาง
รวม	2.36	0.27	มาก

การศึกษาศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรที่มีต่อการจดทะเบียน GI พลาสติกบางบ่อ ซึ่งสามารถประมวลได้จากการชั่งถ่วงของกลุ่มเกษตรกร พบว่า

1. ศักยภาพของเกษตรกรที่จะขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ คือเกษตรกรมีความผูกพันกับการผลิตพลาสติกแบบดั้งเดิม พิจารณาได้จากช่วงเวลาที่เกี่ยวข้องกับพลาสติกที่มากกว่า 20 ปี แม้ว่าจะประสบปัญหาทั้งทางด้านสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และรายได้จากพลาสติก เกษตรกรเหล่านี้ยังคงประกอบอาชีพด้วยความเพียรเพราะรักในอาชีพของบรรพบุรุษ มีความตั้งใจที่จะปรับเปลี่ยนทั้งการเลี้ยงและแปรรูปเพื่อให้ได้มาตรฐาน GI

2. ปัญหาและความต้องการในการหนุนเสริมของของเกษตรกรที่มีต่อการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ สามารถจำแนกกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 เกษตรกรที่มีความพร้อมในการขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ประสบกับอุปสรรคทั้งทางด้านรูปแบบของบ่อเลี้ยงที่มีขนาดใหญ่ทำให้ต้องจับปลาสดได้เพียงปีละครั้ง เพื่อขายได้ราคาตามที่พ่อค้ากำหนด การขาดแคลนแรงงานทั้งในระดับครัวเรือนคือคนรุ่นใหม่ และการขาดแคลนการหนุนเสริมทางเทคโนโลยีในการผลิตแปรรูปและการตลาด

2.2 เกษตรกรที่ต้องการพัฒนาเพื่อขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ประสบกับอุปสรรคการขาดการรวมกลุ่ม การขาดแคลนเงินทุน องค์กรความรู้และเทคโนโลยีในการพัฒนาการผลิตพลาสติก

อภิปรายผล

ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มที่มีความพร้อมในการขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ ยังอยู่ในระดับปานกลาง แต่ด้านสังคม อยู่ในระดับมากสอดคล้องกับงานของประทานทิพย์ กระทบ (2548) ที่พบว่า การตัดสินใจและความคาดหวังของเกษตรกรต่อการเข้าสู่ตลาดไฮเปอร์มาเก็ตของพืชผักปลอดสารพิษไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านรายได้เป็นสำคัญ ทั้งนี้หากวิเคราะห์จากภูมิหลังของเกษตรกรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า เกษตรกรเหล่านี้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับพลาสติกมากกว่า 20 ปีทำให้เกิดความรักและความผูกพันกับอาชีพ มีภูมิปัญญาทั้งจากการเลี้ยงและแปรรูปพลาสติกแบบดั้งเดิม แรงจูงใจหลักของการขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์จึงเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และต้องการเผยแพร่ให้พลาสติกบางบ่อเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและมีการสืบสานทั้งการเลี้ยงและการแปรรูปตามกรรมวิธีดั้งเดิมและยังคงเอกลักษณ์ของพลาสติกบางบ่อไว้คู่สังคมไทย ไม่ใช่แค่เพียงการเพิ่มรายได้จากการแปรรูปเท่านั้น ซึ่งหน่วยงานที่ขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ควรนำประเด็นที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เพื่อสร้างมาตรการในการส่งเสริมและอนุรักษ์พลาสติกบางบ่อที่มีสายโซ่การผลิตอยู่ในทั้งอำเภอบางบ่อ บางพลี เมืองและบางเสาธงควบคู่ไปกับการยกระดับการเลี้ยงและการแปรรูปพลาสติกบางบ่อที่ได้มาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาความคาดหวังของเกษตรกรที่เกิดจากการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ในระยะเริ่มต้นของการวิจัยเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการ เกษตรกรจำนวน 454 รายมีความคาดหวังในระดับปานกลางทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ แต่เมื่อได้ดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการดังกล่าวไปจนจนสามารถกำหนดเกณฑ์มาตรฐานเพื่อขอยื่นจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในระยะสุดท้ายจำนวน 26 ราย มีความความและประสงค์ที่จะขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ จำนวน 19 ราย ทั้งนี้ความคาดหวังของเกษตรกรกลุ่มที่มีความพร้อมในการขอใช้ตราสัญลักษณ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ ด้านเศรษฐกิจ ยังอยู่ในระดับปานกลาง แต่ด้านสังคม อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับผู้เลี้ยง / ผู้แปรรูปพลาสติก GI มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย, การปรับปรุง/ยกระดับการผลิตพลาสติกบางบ่อ, พลาสติก GI ได้รับความนิยม, การช่วยเหลือกันของคนในครอบครัวเพื่อขอใช้ตรา GI และมีการสืบทอดภูมิปัญญาการเลี้ยง/แปรรูปพลาสติกบางบ่อ จึงนำมาซึ่งข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเงินทุนให้สามารถปรับปรุงบ่อปลาให้มีขนาดเล็กลง เพื่อให้สามารถจับปลาและนำมาแปรรูปได้ตลอดทั้งปี
2. การสร้างห้องเย็นเพื่อใช้เก็บพลาสติกที่จับจากบ่อในชุมชนเพื่อให้สามารถนำมาออกมาแปรรูปได้ตลอดปี แทนการขายปลาทั้งหมดให้กับพ่อค้าคนกลางที่มีห้องเย็น
3. การยกระดับรายได้จากการเลี้ยงและแปรรูปพลาสติกให้ถึงมือเกษตรกรตัวจริง แทนการรับซื้อปลาที่เลี้ยงในจังหวัดต่างๆเพื่อนำมาแปรรูปและใช้ซื้อพลาสติกบางบ่อ
4. การสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม การหนุนเสริมทางเทคโนโลยีและการถอดบทเรียน/ภูมิปัญญาด้านพลาสติกให้กับเกษตรกรในจังหวัดสมุทรปราการ ทั้งในกลุ่มเกษตรกรดั้งเดิมและเสริมสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาวสมุทรปราการ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

ควรมีการติดตามและทำการศึกษาค้นคว้าผลตอบแทนทางสังคม (Social Return on Investment) ภายหลังจากการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่ออยู่เป็นระยะ เพื่อประเมินผลกระทบทางสังคมในแง่มุมต่างๆจากการลงทุนของโครงการดังกล่าว

บรรณานุกรม

- กรมทรัพย์สินทางปัญญา.(2549). *คู่มือการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์*. กรมทรัพย์สินทางปัญญา: กรุงเทพฯ.
- กฤษฏี ใจปัญญา, วรทัศน์ อินทร์คัมพร และสุรพล เศรษฐบุตร. (2562). ความคาดหวังของเกษตรกรต่อโครงการปลูกปาล์มน้ำมันล้านนา จำกัด จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*, 36(1), 95-103.
- จักรกฤษณ์ ควรพจน์, บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์. (2551). *กฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เพื่อการส่งเสริมการส่งออกและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น*. สำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): กรุงเทพฯ.
- น้ำผึ้ง มีศีล. (2561). *เอกลักษณ์ของพลาสติกจังหวัดสมุทรปราการในมุมมองของที่เกี่ยวข้องกับสายโซ่การผลิตในเขตจังหวัดสมุทรปราการ*. สำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____ (2562). *ความคาดหวังของเกษตรกรในการจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์พลาสติกบางบ่อ*. สำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พิมพ์ศิริ ภูตระกูล และคณะ. (2561). การรับรู้ในเอกลักษณ์พลาสติกบางบ่อและปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจซื้อพลาสติกบางบ่อในมุมมองของผู้บริโภค. สำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- บังอร ทองท้วม. (2552). ความคาดหวังของเกษตรกรที่ต่อบทบาทการพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- บุญชัย รัชชัญญานนท์.(2546). ความคาดหวังของเกษตรกรที่มีต่อการพัฒนาอาชีพการเกษตรในพื้นที่โครงการชลประทานห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: กรุงเทพฯ.
- ประทานทิพย์ กระทบล กุศล ทองงาม และพฤกษ์ ยิบมันตะสิริ. (2548). การตัดสินใจและความคาดหวังของเกษตรกรต่อการเข้าสู่ตลาดไฮเปอร์มาร์เก็ตของพืชผักปลอดสารพิษ .รายงานการประชุมวิชาการ ศวปก. ปี 2549 ระหว่าง 22-23 กันยายน 2549 ณ โรงแรมกรีนเลค รีสอร์ท เชียงใหม่, 76-84.
- ธนาภรณ์ อธิปัญญากุล. (2555). ทฤษฎีอรรถประโยชน์คาดหวังและทฤษฎีคาดหวัง: ทศนคติและพฤติกรรมการตัดสินใจของเกษตรกรที่มีต่อความเสี่ยง.วารสารแก่นเกษตร. 40(3), 269–278.
- Berry, L. L., Zeithaml, V. A., & Parasuraman, A. (1990). Five imperatives for improving service quality. *MIT Sloan Management Review*, 31(4), 29.
- Getzels, J. W. (1974). Images of the classroom and visions of the learner. *The School Review*, 82(4), 527-540.
- Vroom, V., Porter, L., & Lawler, E. (2005). Expectancy theories. *Organizational behavior*, 1,94-113.